

**ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ**

Кристиан Пламенов Райчев

Магистър по право,

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, 2017 г.

**ПРОРОГАЦИЯ НА МЕЖДУНАРОДНА
КОМПЕТЕНТНОСТ**

АВТОРЕФЕРАТ

**НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“**

Област на висше образование: 3. Стопански, социални и
правни науки Професионално направление: 3.6. Право
Докторска програма: Международно частно право

**Научен ръководител:
Доц. д-р Димитър Деков**

гр. Пловдив, 2023 г.

Въведение

Международните отношения, експоненциалното развитие на технологиите и търговията имат основно влияние върху частноправните отношения с международен елемент.

В настоящия момент преминалата през света Ковид-19 пандемия и последвалата война в Украйна са основните причините за влошаването на международните отношения, което обстоятелство непрекъснато рефлектира и върху частните взаимоотношения. Глобализацията се превръща в регионализация и в този момент трябва да се вземат бързи и ефективни мерки, които да гарантират бързото възстановяване и нормалното развитие на частния сектор.

Европейският съюз е една от най-силно ориентираните към износ икономики в света. Той е и най-големият единен пазар в света. Свободната търговия между членовете на ЕС, както и либерализирането на световната търговия са едни от основополагащите принципи на Съюза. Дори и в ЕС обаче се наблюдават по-ниски маржове на печалба и повишени разходи, дължащи се на зависимостта на силните европейски икономики от руските ресурси.

Често срещаните забавяния на доставките и липсата на някои суровини принуждава търговците в силно конкурентната среда да вземат предпазни мерки. Един от най-важните способности за защита е предвидимостта в отношенията. Най-подходящият превантивен механизъм за уреждане на евентуални спорове е посочването на познат съд или неут-

рален арбитраж. Вече почти липсва договор, в който страните да не са посочили компетентния съд, който да разреши възникналия помежду им спор.

Същевременно на територията на ЕС има около 16 000 000 двойки (съпрузи или регистрирани партньори), които се състоят от лица с различно гражданство или живеят в държава членка, различна от тази по произход, или притежават имущество в държава членка, различна от тази по произход. Всяка година някои от тези двойки се развеждат, разделят, децата им се нуждаят от издръжка или някой от тях умира. Годишно, стойността на имуществото, което трябва да бъде разделено между тези бивши двойки възлиза на около 500 000 000 евро¹. Повечето от тях предпочитат да уредят отношенията си пред посочен от тях съдебен орган.

Тези фактори доведоха до внезапно развитие в законодателството относно споразуменията за избор на съд, до степен, че в последните години обемът от норми, касаещи споразуменията за избор на съд значително засенчват тези относно споразуменията за избор на приложимо право. В тази сфера Европейският съюз, а и Европа като цяло, се стреми да отговори на обществената нужда от конкретна регулация, признавайки огромното значение на пророгационните споразумения в частните правоотношения с международен

---

¹ Бюлетин за европейската уредба, касаеща имуществените отношения на международните двойки – достъпен на английски език на https://commission.europa.eu/system/files/2019-01/190129_international_couples_factsheet.pdf

елемент. Възможността страните да определят компетентния съд, който да реши бъдещите спорове помежду им, следва да бъде достатъчно достъпна, но същевременно и ясно регулирана, за да се сведе до минимум възможността за злоупотреби и да се постигне максимална защита на интересите и на двете страни по правоотношението².

Актуалност на изследването

Актуалността на дисертационното изследване се определя от обекта, предмета, целта и задачите на разглежданата проблематика. Материята е от важно теоретическо и практическо значение. Освен поради горепосочените причини, изследването е актуално и заради нестихващата мигрантска вълна, която не спира вече почти десетилетие. Културното и етническото многообразие в Европа продължава да се увеличава, а това неминуемо води и до промени в гражданския и търговския оборот, както и в личните и имуществените отношения в семейството, което е гаранция за увеличаването на частните правоотношения с международен елемент, а оттук и на споразуменията за избор на компетентен съд.

Предмет

Дисертационният труд включва изследване на въпросите за възможността на страните да определят компетентен съд или арбитраж, който да разреши техния спор, както и

---

² Тази основна цел е поставена от европейския законодател като отправна точка при изграждане на съдържанието на разпоредбите, касаещи възможността страните по правоотношението да изберат компетентен съд, във всички относими регламенти.

изследване на уредбата, касаеща пророгацията на международна компетентност, съдържаща се в различни източници на правото – Международноправни източници, Право на ЕС и Кодекса на международното частно право.

Цел

Целта на дисертационния труд е проследявайки развитието на уредбата да се представят основните положения, свързани с пророгацията на международна компетентност за отделните видове частноправни отношения с международен елемент и принципите, от които трябва да се ръководят правоприлагащите органи при преценка на своята международна компетентност.

Научно-изследователски задачи

Посочената по-горе цел на дисертационното изследване определя и неговите задачи. Те са следните:

- да се разгледат основните проблеми, пред които се изправят българските съдилища при определяне на своята международна компетентност;
- да се предложат конкретни ръководни идеи, които да спомогнат за правилното прилагане на правилата относно пророгацията на компетентност;
- да се разяснят спорните въпроси, изникващи от практика на Съда на Европейския съюз и необходимостта от използването ѝ при решаване на правни спорове от българските съдилища;

- да се открият спецификите на различните форми на пророгация на международна компетентност;
- да се представят отправни точки, които да бъдат изследвани от компетентните органи при преценка волята на страните по пророгационното споразумение;
- да се открият различията при отделните видове частноправни отношения – гражданскоправни и търговскоправни, семейни и наследствени.

Методи на изследването

В дисертационния труд са използвани различни научно-изследователски и методологически подходи, които са необходими поради широкообхватния и интердисциплинарен характер на разглеждания проблем. Методиката на изследване включва нормативния, историческо-хронологичния, логическо-аналитичен и системен подход, подкрепени където е необходимо от сравнителноправен анализ. Анализът на международноправните източници по темата е основан на традиционните методи на анализ на правни документи. Проблемите са анализирани както от теоретичен аспект, така и въз основа на конкретиката на тематиката, като са направени съответните изводи и обобщения.

Научна новост на труда

Дисертацията е първото цялостно изследване в българската правна литература на проблемите на пророгацията на международна компетентност. Отделните нормативни източници в цялост и конкретно уредбата, касаеща възможността

страните да изберат компетентен съд, са обект на изследване от множество автори, но за пръв път е налице структуриран цялостен анализ на отделните аспекти на проблема, които са подредени в логическа последователност. Част от теоретичните изследвания се основават на написаното в доктрината до момента, но новост представлява конкретното им отнасяне и прилагане към европейските практики, за да се постигнат поставените цели и да се отговори на поставените задачи.

Практическо значение

Изводите, направени в дисертационния труд могат да бъдат използвани при по-нататъшното изучаване на проблемите на пророгацията на международна компетентност и прилагането им от правораздавателните органи. Същите могат да служат и като наръчник на участниците в гражданския и търговския оборот при взимане на конкретни решения във връзка със споразуменията за избор на компетентен съд. Направените изводи могат да бъдат използвани и при уреждане на лични и имуществени отношения между съпрузите, както и по отношение на проблемите при наследяването.

Обем и структура

Обемът и структурата на дисертацията отразяват нейното съдържание. Същата се състои от увод, изложение в четири глави, заключение и списък с библиография. Всяка глава включва отделни раздели и подраздели. Основното съдържание на труда е 200 страници, като заедно със списъка с библиографията, общият обем е 219 стандартни машинописни страници. В дисертационния труд са цитирани 51 монографии,

учебници и статии, от които 31 на български език и 20 чуждестранни (на английски и немски език), както и 34 източника от информационната база данни на Европейския съюз, от които 14 на български език и 20 на английски език. Анализирани са 20 решения и определения на Съда на Европейския съюз, както и 1 мнение и 1 заключение, от които 16 на български език и 6 на английски език, както и 2 решения на английски език на Върховния съд на САЩ.

КРАТКО СЪДЪРЖАНИЕ НА ТРУДА

Във **въведението** към труда са посочени основните научно-изследователски цели и предмет на изследването, отбелязана е неговата актуалност на фона на съвременното развитие на международното частно право.

Глава Първа е озаглавена „Източниците на право и арбитражното споразумение като сходен институт“.

В **първия раздел** на главата е обърнато внимание на един от основните проблеми, които се поставят за разглеждане при изучаването на международното частно право, а именно този за йерархията на източниците на този клон на правото³. Нуждата от по-специално разглеждане на тази материя възниква от големия обем източници, които регулират материята.

---

³ Повече относно общата постановка за източниците на международното частно право вж. Кутиков, Владимир. Международно частно право на Република България. Обща част. Нова редакция на доц. к.ю.н. Т. Тодоров, София, Софи-Р, 1993, с. 113 – 153.

Първият въпрос, който се поставя пред доктрината и практиката при възникнал частноправен спор с международен елемент е кой нормативен източник следва да бъде използван, за да се реши казусът. Могат да се открият три основни правопорядъка, в които се търсят относимите към спора източници – Право на ЕС, международноправни източници и вътрешноправни/национални източници. Това се дължи на участието на Република България, от една страна, като държава членка на Европейския съюз, от друга – като договаряща държава по различни международни конвенции и договори, и накрая като суверенна държава, създаваща позитивното право, което регулира правоотношенията на нейна територия. През призмата на различните нормативни източници ще бъде разгледан институтът на пророгацията на международна компетентност, тъй като всеки източник разкрива различни специфики, характерни за правопорядъка, от който произлиза.

Правото на Европейския съюз стои на преден план с оглед на примата му над вътрешното/националното законодателство⁴ и обстоятелството, че в общия случай в отношенията между държавите членки източниците от правото на ЕС имат предимство пред сключените международни договори и конвенции, по които същите са договарящи страни. Отношенията между държави членки и трети страни се регулират най-вече от международноправните източници, а ако такива

---

⁴ Попова, Жасмин. Право на Европейския съюз. София, Сиела, 2009, с. 358 и сл., ISBN 978-954-28-0574-8

липсват се прилагат вътрешните стълкновителни норми на държавите.

В тази йерархична последователност българските съдилища трябва да прилагат разпоредбите на конкретните източници, и то съобразявайки принципите и целите на отделния източник. На тази база е изградена и структурата на настоящото изследване на въпроса за пророгацията на международна компетентност.

С оглед спецификата на материята и обстоятелството, че уредбата на въпроса за пророгацията на международна компетентност се съдържа в множество различни по произход, естество и начин на приложение източници, по-скоро не може да се изведе единно понятие за пророгация на международна компетентност, без да се позовем на разпоредбите на конкретния източник. Причина донякъде се корени и в института на автономната квалификация⁵. Като сравнително нов вид квалификация на понятията в МЧП, моделът на автономно тълкуване на понятията в правото на ЕС, заимстван от Хагските конвенции по МЧП⁶, пречи да се изведе обща дефиниция на „пророгация на международна компетентност“, която да е приложима във всеки един случай. И докато все пак на ниво ЕС съществува един орган,

---

⁵ Тодоров, Тодор. Международно частно право – Европейският съюз и Република България, София, Сиби, 2010, ISBN 978-954-730-677-6, с. 134

⁶ Повече по въпроса за автономната квалификация като средство уеднаквяване на съдържанието на понятията вж. Каменова, Цветана. Унифициране на международното частно право. Дейността на Хагската конференция, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1991

чието автономно тълкуване на правото на ЕС е задължително за всички държави членки, а именно Съда на ЕС⁷, то по отношение на международноправните източници, извън тези, по които самият ЕС е договаряща страна, този въпрос е в юрисдикционната власт на върховните съдилища на договарящите държави. Друга причина за невъзможността за извеждането на единно понятие за пророгация на международна компетентност е спецификата на отделните частни правоотношения с международен елемент, при които е възможно страните да изберат сами компетентен съд – гражданските и търговските дела се характеризират с различна степен на интензитет и приоритизират различни елементи на правоотношението за разлика от семейните и наследствените отношения. Докато търговският оборот рядко се влияе от културни, морални и политически различия, то личните и имуществените отношения между съпрузите и въпросите за родителската отговорност често зависят именно от такива специфики на националните законодателства.

Затова смятам, че най-добрият подход за изясняване на съдържанието и характеристиката на пророгацията на международна компетентност е най-напред да се разгледат приликите и различията с ноторно познат и обширно доктринално разработен правен институт, а впоследствие да се разгледа по отделно уредбата на възможността на страните да

---

⁷ Попова, Жасмин. Цит. съч., с. 433 и сл.

изберат компетентен съд в отделните източници, разграничена чрез правопорядъка, от който произхожда, и чрез естеството на частното правоотношение с международен елемент.

Пророгацията на компетентност като основно проявление на процесуална свобода безспорно е неразривно свързана и с възможността на страните да изведат от държавния апарат техния спор и да се обърнат към независим орган, който да уреди отношенията им, а именно арбитражът. Затова във **втория раздел** на главата е обърнато внимание на характеристиките на арбитражното споразумение, както и приликите и разликите му с пророгационното споразумение. Целта на разграничението е да се предоставят на практикуващите юристи основни позиции, от които да изхождат при изследването на проблема за пророгацията на международна компетентност.

В **Глава Втора** „Международноправна уредба на пророгацията на компетентност“ е разгледана пророгацията на компетентност съгласно Хагската конвенция за споразуменията относно избор на съд от 30 юни 2005 г. и Луганската конвенцията относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела от 30 октомври 2007 г.

В **първия раздел** на главата, посветен на Хагската конвенция от 2005 г., е извършен анализ на уредбата на споразуменията относно избор на съд. Обсъдени са ползите за ев-

ропейските предприятия, за които утвърждаването на конвенцията ще има стимулиращо въздействие върху международната търговия, понеже уредбата допринася за намаляване на правната несигурност за предприятията от ЕС, които търгуват извън рамките на Съюза, като гарантира, че споразуменията относно избор на съд, включени в техните договори, се спазват и че решенията, постановени от посочените в такива споразумения съдилища, отговарят на критериите за признаване и изпълнение в другите договарящи страни по конвенцията. Конвенцията се прилага само по отношение на споразумения за избор на съд с изключителна компетентност, освен когато държавата се е възползвала от възможността си да направи декларация, с която да разшири на реципрочна основа прилагането на главата относно признаване и изпълнение по отношение на съдебни решения, постановени от съд, който е определен в споразумение за избор на съд без изключителна компетентност. Подробно са изследвани изискванията, на които трябва да отговаря прогационното споразумение, за да породи целените от страните правни последици. Обсъдени са и заложените в конвенцията форми на споразумението за избор на съд – в писмена форма или чрез всяко друго средство за комуникация, което позволява последващо ползване на информацията. Една от най-важните части от този раздел е сравнението на конвенцията с Нюйоркската конвенция за признаване и изпълнение на чуждестранни арбитражни решения от 1958 г. Масовото включване на арбитражни споразумения в международни търговски договори се дължи до голяма степен на гаранциите, които Нюйоркската конвенция създаде както

относно действителността и последиците от споразумението за арбитраж, така и по отношение на признаването и изпълнението на арбитражното решение. Въпросът, който възниква, е дали след като Хагската конвенция влезе в сила в значителен брой държави⁸, пророгационните клаузи ще успеят да изместят арбитражните споразумения или поне да бъдат използвани, когато е необходимо, за да се постигне баланс между интересите на контрагентите? Ако клаузите за избор на съд бъдат толкова лесни за прилагане като арбитражните споразумения, а изпълнението на съдебните решения също толкова ефективно и бързо като на арбитражните решения⁹, то тогава изборът между двата института непременно ще зависи от конкретните взаимоотношения между страните. Дали Хагската конвенция ще осигури равни условия за избор на съд и в бъдеще ще измести арбитражните споразумения зависи както от баланса на правилата, които са приложими към частните отношения с международен елемент, така и от начините, по които договарящите държави могат да решат да повлияят на прилагането на споразуменията за избор на съд, попадащи в обхвата на Хагската конвенция. Ясно е, че приликите са по-големи от разликите и че масовата ратификация и присъединяване към Хагската конвенция ще променят настоящата ситуация на широко прилагане на арбитражни споразумения и по-рядко

---

⁸ Към настоящия момент конвенцията е ратифицирана от Европейския съюз, Мексико, Черна гора, Сингапур и Обединеното кралство.

⁹ За предимствата на арбитражните производства вж. Сталев, Живко. Сталев, Живко. Арбитраж по частноправни спорове, София, Сиела, 1998, ISBN 954-649-096-2., с. 17 – 18.

на избор на държавни съдилища, към балансиран механизъм за прилагане и на двата института. Това развитие на отношенията ще благоприятства международната търговия, тъй като ще позволи в договорите да бъдат включвани юрисдикционни клаузи, които да удовлетворяват в максимална степен желанията на страните, както и да защитават в пълен обем техните интереси.

Във **втория раздел** на главата, посветен на Луганската конвенция от 2007 г., е обърнато внимание на отношението на конвенцията с действащия в рамките на ЕС Регламент „Брюксел I bis“¹⁰, който урежда пророгационните споразумения по граждански и търговски дела. Анализирани са разпоредбата на чл. 23 от Конвенцията, която преповтаряйки новелата на отменения вече чл. 23 от Регламент „Брюксел I“¹¹, се опитва да въведе добрите практики от приложението на регламента и по отношение на другите договарящи държави по Луганската конвенция. Акцентирано е върху характера на споразумението за избор на съд, както и върху заложените в конвенцията формални изисквания. Анализирани са и разпоредбата, уреждаща т.нар. мълчалива пророгация, а именно компетентността, основана на явяването на ответника. Репликирането на Регламент „Брюксел I“ на междуна-

---

¹⁰ Регламент (ЕС) № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела

¹¹ Регламент (ЕО) № 44/2001 на Съвета от 22 декември 2000 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела

родно ниво отваря възможностите за постановяване и впоследствие признаване и изпълнение на съдебни решения на територията на договарящите държави, а използването в конвенцията на позната и утвърдена правна рамка създава гаранции за сигурност и предвидимост в развитието на икономическите отношения. Чрез конвенцията на практика се дава възможност на държавите, които поради различни причини не искат/не могат да бъдат част от ЕС, да участват в гражданския и търговския оборот наравно с държавите членки. Като способ за определяне на компетентен съд, пророгацията на компетентност дава възможност на страните, които имат местоживеене в договарящи държави, които същевременно не са държави членки, да се възползват от възможността си да изберат доверен съд, който да реши спора помежду им. Основаната полза от пророгацията на компетентност по конвенцията е гарантираното признаване/изпълнение на постановеното решение от съдилищата на държавите членки.

В Глава Трета „Уредба на пророгацията на компетентност в правото на ЕС“ е извършен анализ на основополагащите регламенти в областта на европейското международно частно право. Разделите на главата са оформени около съдържанието на отделните регламенти, като по този начин са изградени и на база отделния вид частно правоотношение с международен елемент – гражданско и търговско, семейно или наследствено.

В раздел първи на главата е обърнато внимание на най-широко прилагания източник на норми относно компетентността в ЕС, а именно Регламент „Брюксел I bis“, който урежда компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела. Именно поради тази причина на този регламент е отделено най-много внимание в дисертационния труд. Пророгацията на международна компетентност е най-характерно изразена именно в Регламент „Брюксел I bis“, който дава максимална свобода на избор на страните. Огромното значение на източника е свързано и с обстоятелството, че изборът на компетентен съд не е обвързан с местоживеенето на страните. Следователно винаги когато съд или съдилища на държава членка бъдат избрани за компетентни по дело, попадащо в предметния обхват на регламента, тяхната юрисдикция ще се прецени през правилата на регламента, а не на база националните правила на сезирания съд. Разделът съдържа подробно проучване на предпоставките за сключване на споразумение за избор на компетентен съд, функциите и действието на това споразумение, както и изискванията към материалната и формалната му действителност. За разлика от предишния регламент в областта – Регламент „Брюксел I“, настоящата уредба изрично задължава сезирания съд да прецени материалната действителност на пророгационното споразумение през призмата на своето право, а относно формалната действителност, регламентът въвежда стройни правила, които са подробно изследвани. В този раздел е обсъдена още по-подробно мълчаливата пророгация на компе-

тентност, основана на явяването на ответника, като е акцентирано върху това какво точно се разбира под явяване на ответника и как трябва да се тълкуват действията на ответника, предприети в негова защита с оглед определяне на международната компетентност по спора. Накрая е обсъдена пророгацията на международна компетентност по т.нар. дела с по-слаба страна – по застрахователни, потребителски и индивидуални трудови договори. Разгледани са ограниченията, които регламентът поставя при сключване на споразумение за избор на съд по тези дела с оглед на защитата на по-слабата страна. Обсъдено е и решението на европейския законодател да включи и понятието обичайно пребиваване при териториалното ограничаване на възможния компетентен съд във визираното пророгационно споразумение. Тази привръзка не се използва в другите разпоредби, определящи компетентността, изграден на база привръзката местоживеене. Направено е и предложение *de lege ferenda* при по-нататъшна редакция на текстовете на Регламента да остане само един от привързващите фактори, за да се гарантира еднаквото и точно прилагане на тези хипотези на пророгация на компетентност при дела, свързани със застраховане и потребителски договори и да се избегнат противоречиви съдебни решения.

Във **втория раздел** на главата е анализирана възможността за пророгация на международна компетентност по делата, свързани с родителската отговорност. Обсъдени са причините за приемането на трети регламент в тази материя в последните 20 години, както и еволюцията на тази уредба.

За разлика от уредбата за компетентен съд по отношение на т.нар. брачни дела (т.е. делата за развод, законна раздяла и недействителност на брака), при които Регламент „Брюксел IIб“¹² не предвижда възможност за пророгация на компетентност, то при делата, свързани с родителска отговорност, европейският законодател е предвидил хипотези, при които е възможно страните да се отклонят от общото положение за компетентност на съдилищата на държавата-членка по обичайното местопребиваване на детето. Регламент „Брюксел IIа“¹³ премахва едната от хипотезите на пророгация на международна компетентност, предвидена в Регламент „Брюксел IIа“¹³ и оставя една изрична форма на пророгация на компетентност, като прави някои изменения. Тенденцията за ограничаване на възможността за избор на компетентен съд по делата, свързани с родителска отговорност, се засилва и по отношение на конкретните възможности за избор на компетентен съд¹⁴. Все пак, за да се придобие по-пълна представа за развитието на уредбата по материята за избор

---

¹² Регламент (ЕС) № 2019/1111 на Съвета от 25 юни 2019 години относно компетентността, признаването и изпълнението на решения по брачни въпроси и въпроси, свързани с родителската отговорност, и относно международното отвличане на деца (преработен текст)

¹³ Регламент (ЕО) № 2201/2003 на Съвета от 27 ноември 2003 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, с който се отменя Регламент (ЕО) № 1347/2000

¹⁴ Повече в тази насока вж. Gray, Jacqueline. Party Autonomy Under the New Brussels IIa (Recast) Regulation: Stalemates and Innovation, 18(1) Utrecht Law Review, 2022, p. 45 – 56. DOI:10.36633/ulr.763

на компетентен съд се обсъжда и отменената вече възможност за пророгация, тъй като действието на новия Регламент „Брюксел IIб“ е все още е твърде кратко, а относно образуваните съдебни производства преди 1 август 2022 г. ще продължат да се прилагат постановките в Регламент „Брюксел IIа“. Направен е подробен анализ на предпоставките и ограниченията при избора на компетентен съд по делата, свързани с родителски отговорност, като акцент е поставен върху висшия интерес на детето. Висшият интерес на детето следва да бъде водещ в преценката на сезирания съд за наличието на пророгация на компетентност. От практиката на СЕС могат да се изведат няколко критерия за преценка на този интерес. Един от тях е възрастта на детето – като се има предвид зрелостта на детето и възможността му да изразява мнението си, е добре съдията да се вслуша в него. Когато детето е невръстно за съдията е много важно да създаде връзка с него, тъй като то не разбира всеки детайл от ситуацията и не може да се изрази по подходящ начин. Като критерий за преценка на висшия интерес на детето следва да се вземат предвид и процесуалните особености на производството по решаване на въпроса за родителската отговорност. Висшият интерес на детето е основното изискване, което следва да прецени сезираният съд, имащо предимство пред юрисдикционната автономия на волята на страните. Аргумент в полза на това твърдение, е и обстоятелството, че е в най-новата си практика СЕС застава зад становището, че висшият интерес на детето оправомощава и задължава съда да коригира резултата от изразената от съпрузите воля за избор на съд. Накрая е направено предложение *de lege*

ferenda относно липсата на възможност за пророгация при развода. Конструирването на уредбата, касаеща възможна пророгация на компетентност по дела за развод, може да бъде направено, както по делата с по-слаба страна по застрахователни, потребителски или индивидуални трудови дела в Регламент „Брюксел I bis“ и да бъде ограничена по отношение на момента на сключване на такова споразумение – след възникване на спора между съпрузите или дори след сезиране на компетентен съгласно чл. 3 от Регламент „Брюксел IIб“ съд. Възможно е уредбата да бъде изградена така, че пророгацията на компетентност да бъде неизключителна, т.е. да бъде само възможна алтернатива на общите разпоредби за компетентен съд. Друга възможност е волята на страните да бъде ограничена само до конкретни съдилища на държави членки, които да са най-тясно свързани с брака. При всички положения би могло да се постигне съгласие за приемане на определена формула, която да защитава в максимална степен и двете страни по брачното отношение, а в случай на нужда, например при установено домашно насилие, само едната от тях.

В третия и четвъртия раздел на тази глава са обсъдени възможностите за пророгация на международна компетентност по дела, свързани с издръжка и по дела, свързани с имуществени отношения.

Избор на съд не е възможен при спор относно задължение за издръжка на дете, ненавършило 18 години. От друга страна, винаги е възможна мълчалива пророгация – компе-

тентен е съдът на държава членка, пред който се явява ответникът, освен в случай че ответникът се явява, за да оспори компетентността на съда. Уредбата, касаеща споразуменията за избор на съд по дела, свързани с издръжка, е песелива и ограничава свободата на избор, като изключва тази възможност по отношение на издръжката на непълнолетни деца и посочва конкретни съдилища, които могат да бъде обект на такъв избор. Именно спецификата на отношенията, свързани с издръжка, е наложила изваждането на тази материя от регламента за граждански и търговски дела и обособяването ѝ в самостоятелен регламент, който да обърне повече внимание на естеството на отношенията, които най-често водят до задължения за издръжка – семейни, родствени, брачни отношения или отношения по сватовство, а не толкова на паричния характер на дължимата престация. Затова и пророгацията на компетентност по дела, свързани с издръжка напомня по-скоро тази по дела, свързани със семейни отношения, отколкото тази по граждански и търговски дела. С оглед на промените, които Регламент „Брюксел Пб“ създаде по отношение на пророгацията на компетентност по дела, свързани с родителската отговорност, не би било нелогично скоро да очакваме и изменение на уредбата на Регламент 4/2009 г.¹⁵ и преуреждане на механизма на зачитане на свободата на избор на страните относно компетентния съд.

---

¹⁵ Регламент (ЕО) № 4/2009 на Съвета от 18 декември 2008 година относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на съдебни решения и сътрудничеството по въпроси, свързани със задължения за издръжка

През призмата на засиленото сътрудничество е разгледана прерогацията на компетентност по дела, свързани с имуществени отношения между съпрузите. Относно регламента за имуществени отношения на регистрираните партньори следва да се посочи, че уредбата е идентична и не е отделно разгледана. С оглед на обстоятелството, че Регламент (ЕС) 2016/1103¹⁶ е приет в условията на засилено сътрудничество и се прилага само в 18 държави членки, то изборът на страните е ограничен на първо място до съдилищата на тези държави членки. Изборът на страните е възможен само когато въпросът за имуществени отношения между съпрузите не е свързан с наследяването на съпруг съгласно Регламент (ЕС) № 650/2012 или с развод, законна раздяла или унищожаване на брака съгласно Регламент (ЕО) № 2201/2003, съответно преработения му текст. По този начин европейският законодател концентрира компетентността в областта на имуществения режим между съпрузи в държавата членка, чиито съдилища са сезирани да се произнесат относно наследяването или развода, законната раздяла или унищожаването на брака, а процесуалната автономия на страните е оставена на втори план. Това се дължи на обстоятелството, че най-често проблемите, свързани с имуществените отношения между съпрузи, възникват именно при прекратяване на брака поради смърт на еди-

---

¹⁶ Регламент (ЕС) 2016/1103 на Съвета от 24 юни 2016 година за изпълнение на засиленото сътрудничество в областта на компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения по въпроси, свързани с имуществения режим между съпрузи

ния съпруг или при развод/раздяла. Обсъдени са изискванията към пророгационното споразумение, както и възможностите за мълчалива пророгация, която се базира на явяване на ответника, стига това явяване да не е с цел оспорване на компетентността и сезираният съд да е на държавата членка, чието право са избрали за приложимо или на държавата членка на първото общо обичайно местопребиваване на съпрузите след сключване на брака или на държавата членка на общото гражданство на съпрузите към момента на сключване на брака.

В последния **раздел пети** на тази глава е анализирана възможността за избор на компетентен съд по дела, свързани с наследяване. Подробно е обсъдена нуждата от приемане на регламент в тази насока и причините за оформянето на финалния вариант на разпоредбите. Изборът на компетентен съд най-напред е обусловен от избор на приложимо право от починалия съгласно чл. 22 от Регламент (ЕС) № 650/2012¹⁷. В останалите случаи на определяне на приложимо право, Регламентът не допуска възможност за избор на съд съгласно чл. 5. Това се дължи на обстоятелството, че Регламентът цели да гарантира, че компетентния съд ще прилага собственото си право, което обстоятелство е възможно да е било променено вследствие на избора на почи-

---

¹⁷ Регламент (ЕС) № 650/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 4 юли 2012 година относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения и приемането и изпълнението на автентични актове в областта на наследяването и относно създаването на европейско удостоверение за наследство

налия на своето отечествено право като приложимо към неговото наследяване. С оглед на заложените идеи и цели в съобразителната част на Регламента възможността за избор на съд цели да уеднакви компетентен съд и приложимо право. Интересна е конструкцията на уредената в регламента прерогация с оглед на обстоятелството, че компетентния съд не се избира от наследодателя, а от заинтересованите страни, т.е. наследниците му. От въведените в регламента ограничения се стига до извод, че изборът на компетентен съд се свежда до съда на държавата, чийто гражданин е бил наследодателят към момента на избора, или съда на държавата, чийто гражданин е бил наследодателят към момента на смъртта му. Споразумение за избор на съд се сключва в писмена форма, поставя се означение на датата и се подписва от заинтересованите страни. Всяко съобщаване по електронен път, което осигурява траен запис на споразумението, се счита за равностойно на „писмена форма“. Обърнато е внимание на особената мълчалива прерогация на компетентност, произтичаща от явяване на заинтересованите страни. Тя е възможна само в случаите, в които страните в производството изрично са приели компетентността на сезирания съд, който е на държава членка, чието право е било избрано за приложимо от починалия съгласно ограниченията при първия вид прерогация. Мълчаливата прерогация е създадена от европейския законодател във връзка с честите затруднения да се идентифицират всички страни, засегнати от наследяването, към момента на откриване на наследството (момента на смъртта на наследодателя). Като извод е посочено, че с оглед на спецификата на материята

чистата форма на пророгация на компетентност, така както е уредена в останалите източници от правото на ЕС, е невъзможна. Все пак обаче законодателят е въвел възможности за избор на компетентен съд – чрез споразумение или чрез конклюдентни действия, но ограниченията, които е поставил към възможните за избор съдилища – на държавата, чийто гражданин е наследодателят към момента на избора или към момента на смъртта, на практика препятства възможността за свободен избор.

Последната **Глава Четвърта** е посветена на „Уредбата на пророгацията на компетентност в българското законодателство“. Посочени са достиженията на българската доктрина относно приложението на КМЧП. Изведено е понятието за пророгация на международна компетентност, както и неговото действие и функции. Обърнато е внимание на разликите между дерогационната и пророгационната функция с оглед конкретната уредба в КМЧП. Анализирани са формалните изисквания към пророгационното споразумение, както и ограниченията в неговия обхват. Обсъдено е и приложението на мълчаливото пророгиране на компетентността на българския съд. Накрая е изтъкнато, че с оглед на изменения текст на чл. 25 от Регламент „Брюксел I bis“, който вече не изисква поне една от страните по правоотношението да има местоживееене в държава членка, а се прилага независимо от местоживееенето на страните, то разпоредбата на чл. 23 от КМЧП, уреждаща пророгацията на компетентност, на практика е загубила правното си приложение.

ние. Това е така, тъй като във всички случаи когато българският съд или чуждестранен съд на държава членка бъде избран за компетентен, тази прерогатива на компетентност ще попада под уредбата на Регламент „Брюксел I bis“, чийто норми имат предимство пред националното законодателство. Същевременно ако този чуждестранен съд е съд на държава, договаряща по Хагската конвенция от 2005 г. или на Луганската конвенция от 2007 г., българският КМЧП отново няма да намери приложение, а ще са приложими нормите на съответната конвенция. Поради гореизложеното може да се каже, че развитието на международноправната и европейската уредба в сферата на международното частно право и по-конкретно в сферата на прерогативата на международна компетентност по дела, свързани с имуществени спорове, на практика води до мълчаливото отменяне на чл. 23 от българския КМЧП.

ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Дисертацията представлява опит за цялостно изследване на проблемите на пророгацията на международна компетентност. Този въпрос е изследван в българската доктрина във връзка с уредбата, касаеща определянето на международно компетентен съд, но за пръв път е направен опит за структуриран цялостен анализ на отделните аспекти на пророгацията на международна компетентност, като последните са подредени в логическа последователност.

2. Внимание следва да се обърне на *de lege ferenda* предложението относно организацията на разпоредбите, касаещо пророгация на компетентност по дела, свързани със застрахователни и потребителски договори, и по-конкретно наличието на понятието обичайно пребиваване при териториалното ограничаване на възможния избор на страните за компетентен съд. В тези разпоредби обичайното пребиваване е постановено като възможна алтернатива на местоживее-нето, характерен привързващ фактор за останалите норми относно компетентност на регламента. Обичайното пребиваване не е дефинирано в Регламент „Брюксел I bis“ и подлежи на автономна квалификация. При по-нататъшна редакция на текстовете на Регламента може би е по-добре да остане само едно от понятията, за да се гарантира еднаквото и точно прилагане на тези хипотези на пророгация на компетентност при дела, свързани със застраховане и потребителски договори и да се избегнат противоречиви съдебни ре-

шения. Друга възможност е да се създаде дефиниция на понятието обичайно пребиваване по смисъла на разпоредбите, касаещи делата с по-слаба страна.

3. Направените *de lege ferenda* предложения, касаещи възможността за пророгация на компетентност по делата, свързани с развод, законна раздяла и недействителност на брака също са много важни за развитието на уредбата в тази материя. Конструирането на уредбата, касаеща възможна пророгация на компетентност по дела за развод, може да бъде направено като по делата с по-слаба страна по застрахователни, потребителски или индивидуални трудови дела в Регламент „Брюксел I bis“ и да бъде ограничена по отношение на момента на сключване на такова споразумение – след възникване на спора между съпрузите или дори след сезиране на компетентен съгласно чл. 3 от Регламент „Брюксел IIb“ съд. Възможно е уредбата да бъде изградена така, че пророгацията на компетентност да бъде неизключителна, т.е. да бъде само възможна алтернатива на общите разпоредби за компетентен съд. Друга възможност е волята на страните да бъде ограничена само до конкретни съдилища на държави членки, които да са най-тясно свързани с брака.

4. Принос в българската доктрина представлява анализът на отношението между пророгационното споразумение и арбитражното споразумение като форми на свободата на страните да изберат орган, който да реши техния спор, изхождайки и от сравнението на Хагската конвенция за споразуменията относно избор на съд от 2005 г. и Нюйоркската

конвенция за признаване и изпълнение на чуждестранни арбитражни решения от 1958 г. Отбелязват се и очакваните последици от ратифицирането на Хагската конвенция от все повече държави и по-широкото приложение на пророгационното споразумение.

5. С новост се отличава опитът да се направи всеобхватен анализ на основните източници, касаещи пророгацията на международна компетентност, обвързващи българските съдилища, както и посочването на конкретни примери, с които се открояват различните хипотези на приложение на различните нормативни източници.

6. В дисертационният труд е приложен интердисциплинарен научно-изследователски подход, чрез който се изледва един актуален проблем.

7. Достигнатите в дисертационния труд анализи и изводи представляват полезна отправна точка при по-нататъшното изучаване на проблемите на пророгацията на международна компетентност. Същите могат да бъдат използвани за нуждите на българското правораздаване както от практикуващи адвокати при изготвяне на договори и провеждане на преговори, така и от правораздавателните органи при самото разрешаване на проблема за международната им компетентност.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Райчев, Кристиан. Форма на пророгационното споразумение по граждански и търговски дела. Сборник научни четения, посветени на 140-годишнината от приемането на Търновската конституция, Сиела Норма АД, 2019, ISBN 978-954-28-3043-6, с. 463-472;

Райчев, Кристиан. По някои въпроси на пророгацията на международна компетентност по дела, свързани с родителска отговорност и издръжка. Сборник с доклади „Пролетни правни дни“ том 1, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2021, ISBN 978-619-202-723-0, с. 313-329;

Райчев, Кристиан. Пророгация на международна компетентност по въпроси, свързани с имуществения режим между съпрузи по Регламент 1103 от 2016 г. Сборник „Имуществените отношения в правото – развитие и перспективи“, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2021, ISBN 978-619-202-672-1, с. 231-245;

Райчев, Кристиан. Арбитражно споразумение и пророгационно споразумение – сравнителен анализ. В предпечат на Сборник по случай 30-годишнината от създаването на ЮФ на ПУ на тема „Правото в XXI век – предизвикателства и перспективи“.

